

Fabrica, capite 6. Nec experientia allegata sum internus sensus propriam dispositionem convincit, quia eadem potentia varie laedi solet, visus enim laeditur aliquando, vita ut non percipiat in distans: aliquando aliter, quarum laesiorum causae sunt ignotae: sic ergo in praesenti sensus interior diversimode laeditur, quia cum habeat organum apte temperatum, sicut diversimode potest solvi temperamentum, ita diversae possunt causari laesiones, ita Aristoteles, lib. de Insomniis, capite 3, ubi diversorum specierum phrenesis diversas reddit causas: nullam tamen certam satis.

8. *Dubium unum circa predicta.* — Dubitabis autem primo, an sensus internus laedi possit non laeso externo. Multi negant: verior tamen est affirmatio: patet enim experientia phrenesim occupare hominem integris etiam externis sensibus, dementes quoque a nativitate non raro visuntur iisdem sensibus valentes. Ratio a priori est, quoniam vis sentiendi a sensu interno derivatur ad externum, unde hic potius ab illo pendet, quam e contra. Rur-

9. *Dubium alterum.* — Dubitabis iterum an imaginatio efficiat casum. D. Thomas 3, contra Gentes, c. 99, docet imaginationem aliquando esse causam aegritudinis, ac sanitatis: statuendum ergo ita posse contingere, eo quod operante imaginativa commoventur animales spiritus, diffundunturque per corpus, ac proinde si imaginatio vehemens sit, magna quoque spirituum erit commotio. Adde etiam calorem vehementem saepe excitari, unde varii effectus in corpore contingunt. Denique imaginatio appetitum etiam movet, excitatus autem commovet humorem, illius passioni cooperantem: his ergo modis ex imaginatione provenit realis effectus, seu casus in corpore, atque per hanc tenus dicta facilis evadit, q. 78, prime partis, apud D. Thomam.

FINIS LIBRI TERTII DE POTENTIIS COGNOSCITIVIS ET SENSITIVIS.

ELENCHUS CAPITUM LIBRI QUARTI

DE POTENTIA INTELLECTIVA.

CAP. I. *Quodnam sit adaequatum objectum intellectus nostri.*

CAP. II. *An sit necessarius intellectus agens ad producendas species.*

CAP. III. *An intellectus noster intelligat universalia, an singularia tantum in rebus materialibus.*

CAP. IV. *Quomodo cognoscat noster intellectus substantiam materiale, et alia sensibilia per accidens.*

CAP. V. *Quomodo intellectus cognoscet, et animam, et quae in ipsa sunt.*

CAP. VI. *Quomodo Deum, et angelos pro hoc statu cognoscat.*

CAP. VII. *An intellectus noster pro hoc statu pendeat ab operationephantiae.*

CAP. VIII. *Quid sit intellectus agens et possibilis.*

CAP. IX. *De distinctione intellectus practici et speculativi.*

CAP. X. *An in parte intellectiva sit memoria, vel aliqua potentia ab intellectiva distincta. Quae de speciebus intelligibiliibus et verbo mentis, iudicio, etc., hoc libro queri possent, in 3, praecedenti a capite 2, habentur.*

LIBER QUARTUS.

DE POTENTIA INTELLECTIVA

De materia hujus libri multa habentur, lib. 2, de Angelis sive per totum. — Disputavit Aristoteles de hac materia 3, de Anima, a cap. 4, secundum divisionem Graecorum, juxta divisionem autem Commentatoris a textu primo: etsi vero pleraque de intellectu pronuntiet, multo vero plura theologi ac philosophi Christiani, nominatim D. Thomas, 4 part., quæst. 79 et 84, et sequentibus tradere solent.

CAPUT I.

AN ET QUODNAM SIT ADÆQUATUM OBJECTUM INTELLECTUS NOSTRI.

1. *Consule auctorem, lib. 2, de Angel., c. 2.* — Arguitur primo intellectum non habere ens pro objecto. — Arguitur secundo. — Arguitur tertio. — Hæc controversia plurimum pendet ex sequentibus, ubi in particulari videbimus, quæ ab intellectu nostro cognoscantur, quæ illum effugiant: hic tamen prætermitti non potuit propter doctrinæ ordinem; videtur autem pars negativa quæstionis vera, nam si intellectus noster aliquod haberet adæquatum objectum, esset maxime ens in communi, hoc autem non est: ergo, etc. Probatur minor, nam ens objectum est intellectus angelici: ergo non humani, tenet consequentia: tum quia intellectus humanus, cum sit imperfectior potentia, habere debet objectum contractius: tum etiam, quia alias intellectus angelicus et humanus ejusdem speciei essent, cum haberent objectum unum. Secundo ens objectum metaphysicæ: ergo non intellectus, alias potentia, et peculiaris quidam aliis habitus haberent idem adæquatum objectum, quod est absurdum. Tertio intellectus et voluntas versantur circa idem, nam in id omne ferri potest voluntas suo actu, quod intellectus cognoscit: ergo tam versatur circa ens voluntas,

quam intellectus: non ergo potest ens objectum esse intellectus, cum oporteat diversum esse ab objecto voluntatis.

2. *Quid opinetur D. Thomas, quid Scotus.* — Prima assertio. — In hac re D. Thomas opinatur objectum intellectus humani esse quidam etiam rei materialis. Ita docet, 1 part., q. 12, art. 4, quæst. 84, art. 7, quæst. 85, art. 1, sequunturque Cajetanus ibidem et Capreolus, in 1, dist. 2, quæst. 4, quam tamen sententiam impugnat Scotus, in 1, distinct. 3, quæst. 3, dicens objectum intellectus nostri esse potius ens in quantum verum. Prima conclusio: quidquid entitatem aliquam habet, potest ab intellectu nostro cognosci. Hæc est certa apud omnes, ac experientia constat et inductione: namque intellectus noster cognoscit Deum, Angelos, et res materiales, earumque accidentia et essentiam: ergo, etc. Secundo, quidquid est intelligibile, potest intellectu cognosci, nam intelligibile et intellectus sibi mutuo respondent, atque adæquantur, sed quidquid habet entitatem est intelligibile: ergo id ipsum potest intellectus noster cognoscere aliquo modo. Tandem de anima separata id constat omnino, quia cognoscit Deum, Angelos, etc., non mutant autem intellectus naturam, et speciem suam per separationem: ergo, etc.

3. *Secunda assertio.* — Secunda conclusio. Objectum adæquatum intellectus nostri secundum se considerati est ens in tota latitudine sua spectatum. Patet ex præcedenti, nam objectum adæquatum ambit omnia, circa quæ potest versari potentia, sed intellectus potest cognoscere quidquid habet rationem entis: id ergo erit objectum totale ipsius. Si quæras, an sub tali objecto adæquato comprehendantur quoque entia rationis; affirmant nonnulli propter rationem factam, quod objectum adæquatum continere debeat omnia, quæ potentia cognoscit, intellectus autem cognoscat entia

rationis : alias cognoscendo illa extra objectum ferretur.

4. *Tertia assertio.* — *Concinit auctor in Metaphysica, disput. 1, sect. 1, n. 5.* — Tertia nihilominus conclusio sit. Entia rationis non comprehenduntur directe sub ente, quod est objectum adaequatum intellectus. Probatur, nam objectum potentiae debet esse unum formaliter modo aliquo, sub quo contineantur omnia, circa quae versatur talis potentia, sed reale ens, et rationis non habent rationem formalem unam ullo modo, cum ens rationis nihil sit, solaque entis voce conveniat cum reali ente : ergo ens, ut illis commune, non potest esse objectum adaequatum intellectus. Et declaratur. Nam ens rationis ad suam qualitercumque existentiam, quae non nisi objectiva est, seu per operationem intellectus datur, omnino presupponit ens reale : ergo ejus intelligibilitas est veluti secundaria, ac adeo non est talis directe, ac per se. Ad rationem adductam in numero praecedenti dicendum, eusmodi entia rationis a nobis fingi, et cognosci modo aliquo, semper tamen per ordinem ad realia, ut et privationes per habitum, teste Aristotele, lib. 3, de Anima, cap. 6. Praeterea ut etiam D. Thomas, quodlib. 41, art. 2, notavit, unumquodque cognoscitur sicut est, entia autem rationis nihil de se sunt aliud, quam quedam apparentiae entium : per vera igitur entia, aut proportionem ad illa debent fingi. Nec vero quidquid a potentia cognoscitur, debet sub illius proprio objecto comprehendendi, ut in argumento addebat : sed est satis, si ad illud aliqualiter ordinetur, vel referatur : sicut etiam de habituum objectis saepius diximus, et in sensibus etiam superius notavimus. Statutum ergo sit objectum intellectus esse ens verum et reale, nihilque cognosci posse, quod tale non sit vere, vel appareret : simile quid dicemus infra de voluntate, quod etiam de bono quod voluntatis objectum ponitur, dixit Aristoteles atque infra suo loco occurret, lib. 5, cap. 2.

5. *Quarta assertio.* — *De hoc bene auctor, disp. 3 Metaphysicae, ad finem.* — Quarta conclusio. Objectum proportionatum intellectui humano secundum statum naturalem suum est res sensibilis, seu materialis. Probatur, nam anima nostra secundum naturalem suam conditionem postulat esse in corpore, cuius forma est, unde intellectus noster etiam ex se vendicat intelligere per species a sensibus acceptas : ergo ex se vendicat tantum cognoscere res sensibiles, utpote illi proportionatas.

Consequentia valet, quoniam harum tantum rerum potest intellectus recipere species per sensus, ut notum est. Illud autem est objectum proportionatum intellectui, quod ab illo per propriam speciem potest cognosci : quare, etc. Atque haec est mens D. Thomae in loco citato, et Aristotelis 3, de Anima, textu 10, dicentis intellectum nostrum percipere quidditates sensibilium, et cap. 7 et 8, intelligibilia a nobis ea esse, quae phantasmatis representantur. Eadem denique est sententia communis etiam Scoti in 4, distinct. 49, quæst. 11, cui non repugnat id quod ex eodem in num. 2, attulimus.

6. *Dubium ad praecedentia resolvitur.* — Posset hic dubitari, quid rerum sensibilium nomine intelligamus, an sola accidentia per se sensibilia propria, vel communia, an etiam substantiam materiale sub illis accidentibus latentem. Sed quia hoc pendet ex sequentibus, breviter dico, duplisper posse aliquid esse proportionatum intellectui nostro, uno modo, quia cognoscibile per propriam speciem ipsum clare representantem, atque hoc modo sola accidentia per se sensibilia proportionari intellectui nostro. Altero modo res proportionata dicitur, quia potest quidditative cognosci ab intellectu per effectus saltem, si adæquati fuerint, hocque modo substantiam materiale esse quoque proportionatam humano intellectui, cuius doctrinae probatio inferius, ut diximus, afferetur. Dices intellectus spiritualis est : ergo res materialis non potest ei fieri proportionata. Est quidem spiritualis, quia tamen potentia est formæ corporis, inde quodammodo demittitur, ut corporalibus proportionetur, at vero ratione sua immaterialitatis vindicat, ut illa intelligat immateriali modo.

7. *Ad primum argumentum in num. 4.* — Ad primum argumentum respondetur intellectum humanum et angelicum esse in eodem genere potentiarum, differente intra illud tanquam magis, minusque perfectum, ut sentit divus Thomas, 1 part., quæst. 79, artic. 8, ad primum, ac proinde in generalitate objecti non distingui : postulat tamen argumentum, qua ratione differant. Putant ergo nonnulli potentias has, ut potentiae sunt, non differre specie, differre vero, ut proprietates sunt a diversis essentiis manantes. Quæ distinctio etiam tradi solet de sensibus hominis et brutorum. Estque Alberti 1, de Anima, capite penultim., quem sequitur Cajetanus, 1 part., quæst. 77, art. 3, et Ferrarius 2, contra, capite 94, Thienen-

sis 2, de Anima, textu 9. Sed displicet distinctio, nam potentiae non sunt proprietates essentiae, nisi ut potentiae sunt : ergo si in quantum potentiae non differunt specie, neque etiam in quantum proprietates different. Praeterea rogo, ut proprietates sunt, ad quam speciem qualitatis spectant? Ad nullam certe aliam, quam naturalem potentiam : nulla ergo distinctio intercedit. Deinde potentiae illæ, qua potentiae sunt, in accidentibus numerantur, et non in communibus : ergo in propriis : ergo ut potentiae sunt, proprietates sunt : ruit ergo allata distinctio. Denique considerando potentias illas secundum entites suas, abstracthendoque ab emanatione ex hac vel illa essentia, sunt ne ejusdem speciei, an non? Si ejusdem, plane ex hoc, vel illo subjecto, non variabunt speciem : si diversæ etiam in quantum potentiae, erunt diversæ. Itaque arbitror distinctionem esse nullam, sed potentias, quæ ut potentiae, ejusdem sunt speciei, non differre, ut sunt proprietates.

8. *Opinio Scoti de convenientia intellectus angelici et humani.* — Non placet. — *Sensus hominis et bruti an specie differant.* — Consulatur auctor, lib. 2, de Angelis, cap. 2, a num. 15. — De intellectu ergo angelico et humano, Scotus, in 2, distinct. 4, quæst. ultima, videtur sentire ejusdem esse speciei quod certe credibile non est, ut patet ex diverso satis modo intelligendi utriusque : dicendum ergo differre specie, tum ex diverso modo attingendi objectum, aut perfecte et simplici intuitu, aut cum discursu et imperfecte : tum ex parte objecti proportionati : angelicus enim intellectus rem spiritualem, ac præcipue propriam essentiam, ut proportionatum objectum sortitur : noster vero rem materiale. Porro divinus intellectus multo magis differt ab utroque, cum sit ipsa Dei essentia, per quam intuetur universa. Videndum divus Thomas 2, contra Gentes, cap. 9, et 1 part., quæst. 79, artic. 2, et Cajetanus, artic. 7. Inferes : ergo sensus hominis et brutorum specie differunt : atque etiam intellectus Angelorum inter se. Verum de sensibus interioribus hominis et brutorum, id jam superius concessimus, constatque ex magna eorum diversitate : in exterioribus non tanta appetere differentia : imo eundem operandi modum præ se ferunt : atque ita Cajetanus sensit, lib. 2, de Anima, cap. de Tactu, atque alii ibi, et Apollinaris, quæst. 4, artic. 4, palam ait non differre specie: potest que suaderi, quia sensus illi naturam animalis, ut sic, consequuntur, præsertim, quia sœpe

contingit res differentes specie proprietates aliquas ejusdem speciei habere communes, quia scilicet consequuntur ex natura, in qua res illæ conveniunt, non ex ea, in qua differunt. Opinio haec probabilis est, sed forte ve- rior, sensus saltem hominis differre specie a brutorum sensibus, eo quod habeant altiorem, perfectioremodum cognoscendi, ac nobilitatem quamdam majorem propter conjunctionem ad animam rationalem. Quæstio vero de intellectibus angelicis inter se alterius est loci.

9. *Ad secundum argumentum in eodem n. 4, de quo late, disput. 1, Metaphysice, maxime sect. 2.* — *Ad tertium argumentum.* — Ad secundum argumentum respondetur aliter ens objectum dic Metaphysice, et aliter intellectus : metaphysica enim est objectum prout significat rationem quamdam abstracthement a materia secundum esse : intellectus autem : prout omnia comprehendit, quo fit, ut ens objectum metaphysica distinguatur ab ente mobili : ens vero, quod objectum est intellectus, omnia comprehendat. Ad tertium dic intellectum versari circa ens, ut cognoscibile est, voluntatem vero in quantum bonum et appetibile, atque ita distinguere saltem formaliter, quod satis est in præsentia.

CAPUT II.

UTRUM AD PRODUCTIONEM SPECIERUM INTELLIGIBILUM ADMITTERE OPOREAT INTELLECTUM AGENTEM.

1. *Vetus opinatio excludens præsentem quæstionem refellitur a D. Thoma.* — Ostendimus in superioribus, lib. 3, cap. 4, in omni cognitione esse necessariam unionem objecti cum potentia, quam conjunctionem antiqui philosophi asserebant fieri per essentiam animæ, existabant animam ex natura sua esse similem rebus cognitis, atque adeo sufficientem ex se ad cognoscendas illas : quam positionem divus Thomas satis ex eo improbat, quod licet anima sit aliquo modo similis rebus secundum convenientiam genericam, aut analogam, non tamen secundum propriam similitudinem : id enim proprium est illimitatae essentiae, qualis est divina, quia eminenter continet perfectiones omnium rerum, ideoque omnium est representativa : animæ autem essentia, cum sit finita, non omnia continet : nec representat : ac adeo non potest illas cognoscere: unde supra conclusimus intellectum indigere speciebus